

СОДЕРЖАНИЕ

<i>Вардяш, Лайош</i> : Кодай — национальный гений	145
<i>Бардош, Лайош</i> : Ошибки в хорах Кодая (I)	152
<i>Мохаине, Катанич Мария</i> : Кодай — Лендел Ласло (анализ)	158
Воспоминаем профессора Кодая (2)....	164
Викторина Хайдна в Фертёде (Ласло Лукин).....	170
<i>Г. С. Ригина</i> : Импровизация в низших классах восьмилетки (II)	172
<i>Хир Михайне</i> : Как приближать искусство Бартока к учащимся	177
Международная конференция библиотечарей (Графне Форрай Магдолна) ...	184
<i>Раполти, Виктор</i> : Переживание совместного пения	187
У Республиканская встреча поющих звеньев	189
Конкурс по пению среднешкольных классов в области Барая	190
Книги	
Молодёжь поёт	

INHALT

<i>Vargyas, Lajos</i> : Kodály der Nationalgenius	145
<i>Bárdos, Lajos</i> : Druckfehler in Kodály's Chorwerke (I)	152
<i>Mohayné Katanics, Mária</i> : Kodály — Lengyel László (analysierung) ...	158
Erinnerungen an Professor Kodály (2) (<i>Mihályi, Gyuláné; Fasang, Árpád</i>)	164
Haydn—Wettbewerb in Fertőd (<i>Lukin, László</i>)	170
<i>G. Sz. Rígina</i> : Improvisation in den unteren Klassen der Grundschule (II.)	172

<i>Hir, Mihályné</i> : Wie könnten wir Béla Bartók's Kunst zu den Schülern nähern?	177
Internationaler Bibliothekers Konferenz (<i>Gráfné Forrai, Magdolna</i>)	184
<i>Rápolthy, Viktor</i> : Erlebnis des Gemeinsamen Singens	187
V. Landestreffen der Singende Pioniergruppen	189
Klassensingen—Wettbewerb der Mittelschulen in Komitat Baranya ...	190
BÜCHER	
DIE JUGEND SINGT	

CONTENTS

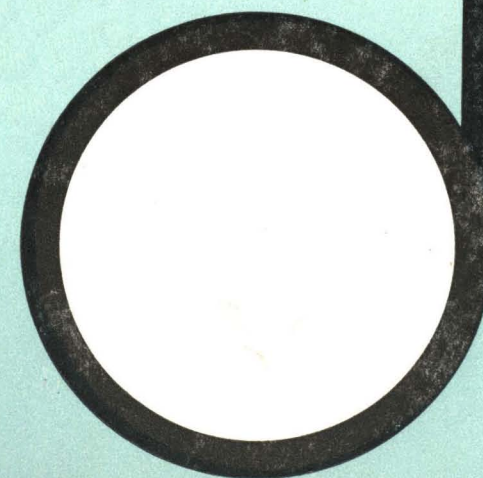
<i>Lajos Vargyas</i> : Kodály the National Genius	145
<i>Lajos Bárdos</i> : Misprints in Kodály Choirs (I)	152
<i>Mrs. Mohay Mária Katanics</i> : Kodály—Lengyel László (analysis)	158
We Commemorate Professor Kodály (2) (<i>Mrs. Gyula Mihályi, Árpád Fasang</i>)	164
<i>László Lukin</i> : Haydn-Contest at Fertőd	170
<i>G. Sz. Rígina</i> : Improvisation in the Ist Classes of Primary Schools (II)	172
<i>Mrs. Mihályné Hir</i> : How can we bring Béla Bartók's art closer to pupils?	177
International conference of Librarians (<i>Mrs. Gráfné Magdolna Forrai</i>)	184
<i>Viktor Rápolthy</i> : The Experience of Collective Singing	187
5th Nationwide Meeting of Singing Troops	189
Singing Contest of Secondary School Classes in County Baranya	190
BOOKS	
YOUTH SINGS	

Az ének-zene tanítása

XXV. ÉVFOLYAM

1982 | 4

A MŰVELŐDÉSI
MINISZTERIUM
MÓDSZERTANI
FOLYÓIRATA

Az ének-zene tanítása

A MŰVELŐDÉSI MINISZTERIUM

MÓDSZERTANI FOLYÓIRATA

Felelős szerkesztő:
KONTRA ISTVÁN

Szerkesztő bizottság:
DOBRAJ ISTVÁN
ERDEI PÉTER
FRISS GÁBOR
HAMVAS ANNA
MÁRKUSNÉ
NATTER-NÁD KLÁRA
NAGY MIKLÓS
ÖRDÖG LÁSZLÓ
SZABÓ HELGA

SZERKESZTŐSÉG:
Országos Pedagógiai Intézet
1406 Budapest VII., Gorkij fasor 17—21.
Postafiók: 33.
Telefon: 211-200

Kiadja: Tankönyvkiadó Vállalat
1363 Budapest, V., Szalay u. 10—14. sz.
Postafiók 20.
A kiadásért felelős
a Tankönyvkiadó igazgatója

ISSN 0424—9836

82-2485 — Szegedi Nyomda
Felelős vezető: Dobó József
Terjeszti a Magyar Posta, Előfizethető va-
lamennyi hírlapkézbesítő postahivatalnál és a
Posta Központi Hírlap Irodánál (postacím:
Budapest, V., József nádor tér 1. — 1900) sze-
mélyesen vagy postautalványon, valamint át-
utalással a KHI 215—96 182 pénzforgalmi jelző-
számára. Előfizetési díj 51,— Ft
Megjelenik évente hatszor.

TARTALOM

<i>Vargyas Lajos: Kodály a nemzeti</i>	
<i>geniusz</i>	145
<i>Bárdos Lajos: Sajtóhibák a Ko-</i>	
<i>dály-kórusokban (I.)</i>	152
<i>Mohayné Katanics Mária: Kodály</i>	
<i>Lengyel László (elemzés)</i>	158
<i>Kodály tanár úrra emlékezünk (2)</i>	
<i>(Mihályi Gyuláné, Fasang Árpád)</i>	164
<i>Haydn-vetélkedő Fertődön (Lukin</i>	
<i>László)</i>	170
<i>G. Sz. Rigina: Improvizáció az álta-</i>	
<i>lanos iskolák alsó osztályaiban (II.)</i>	172
<i>Hír Mihályné: Hogyan hozhatjuk kö-</i>	
<i>zel Bartók Béla művészetét a ta-</i>	
<i>nulókhoz</i>	177
<i>Nemzetközi zenei könyvtáros kon-</i>	
<i>ferencia (Gráfné Forrai Magdolna)</i>	184
<i>Rápolthy Viktor: A közös ének</i>	
<i>élménye</i>	187
<i>Éneklő Rajok V. Országos Találko-</i>	
<i>zója</i>	189
<i>Baranya megyei középiskolák osz-</i>	
<i>tályéneklési versenye</i>	190
KÖNYVEK	
ÉNEKEL AZ IFJÚSÁG	

LAPUNK E SZÁMAINAK MUNKATÁRSAI

Bárdos Lajos Kossuth-díjas, kiváló mű-
vész, Budapest; *Fasang Árpád* ny. igaz-
gató, Budapest; *Gráfné Forrai Magdol-*
na könyvtáros, Budapest; *Hír Mihályné*
tanár, Zalaegerszeg; *Lukin László* gyak.
isk. vezető tanár, Budapest; *Mihályi*
Gyuláné ny. tanár, Székesfehérvár; *Mo-*
hayné Katanics Mária gyak. isk. veze-
tő tanár, Budapest; *Rápolthy Viktor*
ny. vezetőszakfelügyelő, Jászberény; *G.*
Sz. Rigina Moszkva; *Vargyas Lajos* a
Zenetudományok doktora, Budapest.

VARGYAS LAJOS

Kodály a nemzeti génusz*

Mennél fejlettebb egy nemzet kultúrája, annál különbözőbb művészegyéni-
ségekben fejezi ki magát. A nemzeti jellemnek differenciált kultúrában gaz-
dag színskálája bomlik ki: a nagy szellemek alkotásaiban minden jellemző vagy
különleges árnyalata megjelenik a nemzeti léleknek; a szellemi élet nagy egé-
szében, alkotóinak művészi termésében kiteljesedik minden vonásával a nem-
zet lelki arca.

Vannak mégis alkotók, akiket ebből a sokféleségből különösen magáénak
érez a közösség, akik életművében a nemzeti bélyeg szinte sűrített formában
kap kifejezést. Ezek legfőbb élményüknek érzik a különleges magyar világot,
ezt akarják egész életük munkájával művészi síkon kifejezni. Kialakult ben-
nük a magyarságnak egy gazdag, teljes, magasrendű képe, ezt építik föl ré-
szeiből: a népelet dús sokféleségéből, a történelmi múlt magyarjaiból vagy az
ősi mondák világából. Íróink közül ez hajtotta Arany Jánost, a népelet epiku-
sát a honfoglalás előtti korok mondáihoz; ezt tette Móricz Zsigmond regényei-
ben, amikor hatalmas ember-teremtő művészetével szinte mindent felmarkolt,
ami magyar, s a típusok végtelen során keresztül zsúfolt sokaságban öntötte
az embert, az örök, időfölötti magyart.

De talán senki nincs a magyar szellemi életben, akit a nemzeti léleknek ez
a meglátott, magasrendű képe annyira megszállott volna, mint Kodály. Amit
a két nagy epikus tett az irodalomban, azt tette ő a zenében, talán még tu-
datosabban. Ez a megszállottság hajtotta, amikor a magyar falvakat járta a
felfedező izgalmával Pozsonytól Bukovináig, hogy feltárja az ismeretlen, a
már-már veszendőben levő hagyományt. Ez adta az erőt, hogy egy élet mun-
kájával tárja fel a benne rejlő művészi értéket és történelmi tanulságokat.
Ezért kutatott elsárgult papirokon régi korok hangulatát őrző táncok után:
hogy összerakja a nemzeti lélek minden színét, minden megtalált hangját egy
nagy, egyetemes, összefoglaló képbe. Amit Wagner az ősgermán mitoszokban
látott: a nemzeti jellem őseréjű, csorbítatlan és gazdag világát, azt Kodály az
élő néphagyományban találta meg: a néplélek gazdagságában, a népzében.
Ettől kezdve élete célja ennek a népléleknek kifejezése. Számára a népzene
nemcsak zenei ösztönzéseket jelentett, nemcsak elemeket, amelyeket beleépít-
hetett egy új művészi stílus épületébe, hanem olyan élményt, amelyet szolgálni
akart, hogy mindaz, ami benne érzelmi mélység, különös zenei megnyilatko-
zási forma, egy sajátos arcú emberség, az ő művészetén keresztül szólaljon
meg egy nagyvonalú művészeti elképzelés egységében. Nem téma, hanem az
alkotás központja, célja.

Ennek a megelevenítő munkának sokféle fokozata van. Amikor a dalokat
külön-külön adja zongorakísérettel, vagy kórusfeldolgozásban, akkor is túlnő
a feldolgozás a „zongorakíséret” szokott fogalmán; lelki tartalmában felna-
gyítja, hatásában felfokozza. Bár a dallamok önmagukban is a népzene leg-
nemesebb darabjai, amelyekben a néplélek legmélyebb hangja szólal meg, de
ami abban egyszerű eszközökkel kifejezett élmény, azt építi föl nagy művé a
nagyobb keretek, a gazdagabb eszközök, a szélesebb művészi forma segítségé-
vel, hangulatában kiemelve és felfokozva. Így lesz az egyszerű négysoros dalból

* Elhangzott az Alföldi Pedagógus Kórusok IV. Szolnoki Találkozásán 1982. ápri-
lis 9-én, Kodály Zoltán születésének 100. évfordulója tiszteletére.

kompozíció. Gondoljunk a „Magyar Népzene” sorozat egy-egy több strófás balladájára, vagy bármelyik darabjára: ha a hangulati felépítést, a kifogyhatatlan gazdagsággal ömlő költői fantáziát és zenei invenciót tekintjük, kétségtelen, hogy minden egyes feldolgozás eredeti költői lelemény. De olyan alkotás, amely a feldolgozott népdal és a teljes népkultúra szellemét szolgálja kongeniális beleérzéssel.

Fokozottan érvényes mindez kórusfeldolgozásaira. Egy „Molnár Anna”, vagy a különösen szuggesztív „Székely keserves” a népdal költői tartalmának, hangulatvilágának átérzésében és művészi felfokozásában felülmúlhatatlan példák.

Kodály azonban ennél is továbbment. Nem elégtette ki még az ilyen felfokozó erejű feldolgozás sem. Mert így az egyes dal mindig csak kiszakított része a népi világnak, annak a világnak, amely ezer és ezer népdalból leszűrődve és ezer és ezer élethelyzetével a háttérben, egy nagy egységes érzelmvilág, egy sajátos emberi világ képével élt lelkében. Minél többet felmarkolni ebből az emberi világból, minél teljesebb képet adni róla: ez volt állandó törekvése. Amit mint folklorista nem szűnt meg hangoztatni: hogy csak az értheti meg igazán a népdalt, aki azt a valóságban, a maga környezetének sokféle színével együtt ismeri, azt kívánta a művészetben is: a népeletet a maga teljességével odarajzolni a dalok köré.

Ezt a célt szolgálták több népdalból összefűzött, ciklikus kórusművei, a „Karádi nóták”, a „Mátrai képek”. Mindkettő valóságos életkép. Egyik dal a másikat egészíti ki, és kikerekíti azt a képet, amit mindegyik külön-külön ad a népeletről. A „Karádi nóták”-ban egész betyártörténet játszódik le: három-négy dalban előtűnik áll a mulató, hetyke, zsandárokkal dacoló, majd a bírának könyörgő, babájától búcsúzó betyár alakja, utána pedig ellentétképpen a gondtalan mindennapok szeretkező, tréfálkozó, felelőtlen emberének hangja: a kanásznóta és hangulatban rokon társai, a falusi élet köznapjainak dús televénye. A feldolgozás csodálatos intenzitással tudja megeleveníteni a dalok mögött meglátott életet a bennük megérezett hangulat felfokozásával. Nem programzenéről van szó ezekben; a legnemesebb értelemben vett költői ábrázolásról, amely egy jellemző érzelmi vonással felidézi lelkünkben az élet egy darabját.

Ennek a műfajnak legnagyobb és máig utól nem ért példája a „Mátrai képek”. Ebben a négy tételre tagolódó, hatalmas kórusképben dióhéjban benne van szinte az egész népelet minden jellemző vonásával. A Vidróczki betyár balladájában a hősi és tragikus elem s a hegyvidék titokzatos, komor hangulatai keverednek a népelet emelkedett, megilletődött pillanataival. A sötét színek után más világba jutunk: a szeretőtől való búcsúzás, a honvágy és bánat, a gyengéd kedveskedés hangjai után kitör az öröm, s az ujjongó mulatsággal áll össze a mű teljes életképpé. Az egyes dallamok így, kompozícióba beállítva, egymást fokozva egy vidék, egy nép sajátos színeit, életének jellemző pillanatait is felidéz, s így hatásban felfokozódnak.

Még ez sem volt az a megoldás, amit véglegesnek érzett volna. Mert ezekben a kórusokban még mindig csak a költői fantázia ereje éreztet meg valamit a népelet színeiből a dalokon keresztül, ahelyett, hogy maga ez az élet magyarázná az egyes dalokat a maga ezerféleképpen változó helyzeteivel, öröme-bánata, tréfái és halálfélelme sajátos hangulatával, embertípusaival az élet különböző helyzeteiben való viselkedésével. Bármennyire nagy lélegzetű kórusmű is mindkettő, csak néhány válogatott dallam, néhány jellemző vonás felvillantására alkalmas. Aki a népelet teljességét akarta bemutatni, az szükségképpen jutott el a színpadi ábrázolásig.

Első próbája volt ennek a „Háry János”. A naiv népi mesevilágot utánozni hivatott szövegkönyv alkalmat adott a szerzőnek arra, hogy a zenében hitele-

sebb képét adja mindannak, ami a nép vágyaiban és képzeletében él. A színdús zenekari hangzásokkal aláfestett dalbetétek már valóban valami életkeretben — bár meseszerű, mégis népi életkeretben — állnak össze a magyar nép érzelmvilágának hiteles tablójává.

A következő lépés azután már meghozta a tökéletes megoldást. A „Székely fonó” az a csúcspont, amelynél magasabbra ezen a téren nem lehet emelkedni. A rövid meseváz, amit Kodály állított össze a felhasználni kívánt dalok tartalmának megfelelően, csak annyit akar elérni, hogy minél több, minél jellemzőbb élethelyzetet mutasson be, az érzelmek minél több árnyalatára adjon alkalmat *háttérként* az egyes dalokhoz, amelyekben lejátsszódik az egész élet. Itt a mese, a játék a dalokhoz készült. Vagyis az ideális, korszerű, stilizált színpadot valószínűleg meg, s vele együtt a korszerű, stilizált zenedrámát: nem akarja a reális valóságot állítani a színre, ami énekelve-zenélve úgyis mindig irreális; hanem egy elvont, valóságfölötti életháttérrel ad a zenének, amelyben igazában lefolyik a cselekmény, „a valóság égi mása”. Ennek a stilizált háttérnek csak annyi a szerepe, hogy minden dalt azzal az élethelyzettel értelmezzen, amelyből született. A játék, a tréfa, a fonóházi szórakozások, szerelem, elválás, halál, a képzelet színes vagy groteszk képei, végtelen sok bánat — ez alaphangja az egész darabnak, akár csak az egész népdalnak. „Kevés öröm vegyítve sok bánattal”, mint Arany írja, végül felszabadult ujjongás. Mindez a népeletből vett megfelelő jelenettel és alakokkal aláfestve összefonódik egy nagy egységgé: a népelet teljes és művészi freskójává.

Másik egysége a műnek a művészi felépítés nagy egysége, a bánat és öröm, a hangulatok és érzelmek arányos váltakozása, az ebből adódó művészi egyensúly, aminek két nagy pillére van: a középre helyezett, hatalmas sirató s vele szemben a lakodalom tombolása a fináléban. A kegyetlen, hideg kvartoszlopból vijjogó siratóban a haláltól megrémült embernek szinte primitív döbbenetét éljük át. Minden bánat és végtelen szomorúság, ami odáig lejátsszódott, s amit még ezután elsírnak, kétszeres jelentőséget kap ennek a haláldöbbenetnek árnyékában. Ha az életet ez a sötét megsemmisülés várja, akkor annál inkább kívánja a lélek a boldogságot, annál kevésbé tudja elviselni, hogy az életben is csak szomorkodni lehet. Ez a sötét árnyék borong tovább a tudat alatt az egész darabon. Az egymástól elválasztott pár bánatát ez árnyékolja az utolsó jelenetekben vigasztalan szomorúsággá, és ettől szabadulnak föl az egymásratalálás végső boldogságában. A szerző tudatosan ki is emeli mindezt a választott szövegekkel: „*En Istenem, sok búm után Adj egy csekély jót is immár! ... En Istenem, add megérnem, Kit szeretek, avval élnem! Ha ezt meg nem adod nékem, En Istenem, végy el engem!*” És kitör felszabadultan és vadul az ujjongó öröm. A bánattól meggyötört, a haláltól megijesztett ember mégis talál egy pontot az életben, ahol kárpótlást kaphat, az egyetlent, rövid örömet. S mert oly rettenetes és ijesztő volt a sirató, a halálvízió, azért olyan tomboló a finálé, hogy szinte szétveti a falakat. Ez a hatalmas koncepció méltán sorakozik nagy alkotásai, a Psalmus vagy a Te Deum mellé, koronájaként mindannak, amit Kodály a folklórra épülő műfajokban alkotott. Abban a képben, amit az önmagát kereső nemzet alkot magáról, most már ez a hatalmas szintézis is ott lesz nemzetünk tudatában, irodalmunk annyi hasonló, nagy szintézise között.

Ami a népdalhoz vezette, hogy a benne megnyilatkozó nemzeti lélek vonásait fejezze ki rajta keresztül, ugyanaz vezette, amidőn a történeti magyarság zenei megnyilatkozásait kelti életre elfeledett, vagy már csak eldugott falvak cigányainak hangszerén élő régi táncokban, s bennük régi korok hangulatát idézi föl, a magyarság sajátos régi stílusait fejleszti ki múltidéző, egyúttal korszerű alkotásokká. A „Galántai táncok” témáját régi feljegyzésben találta, a „Marosszéki táncok” témái élő hagyományból származnak, erdélyi hagyomány-

őrző cigányok és paraszzenészek hangszeres darabjaiból. De ezúttal a hagyomány múlt századok feledésbe merült zenéjét tartotta fenn. Verbunkosai, amelyek a „Háry János”-ban vagy a „Székely fonó” táncjelenetében hallhatunk, Liszt hagyományát követik; ő is fel akarta emelni a verbunkost a magas rendű műzene világába. Csakhogy Kodály már Lisztnél biztosabb talajon állt, amikor ehhez a zenéhez nyúlt: az egész magyar hagyomány ismerete, a régi korok zenéjének felkutatása, veleszületett s tudományos kutatásaiban tudatosult magyar ízlése vezette, hogy mind a verbunkosban, mind a megelőző korok muzsikájában megtalálja az igazán eredetit és a jellemzően magyart. A „feldolgozás” nemcsak megtartja ezt a hangot, hanem még fokozza is, azaz olyan történelmi levegőt ad a műveknek, amit csak a *tudós kutató és a beleérző művész együtt* tud megadni egy alkotásnak. Mert ebben az ő meglevenítő munkájában az a nagyszerű, hogy benne elválaszthatatlanul egyesül a tudós és a művész. Amit a tudós felkutat és kiderít, azt a művész szóltatja meg. Művésze ezekben a darabokban tudós munkájától nyeri hitelét.

Hogy ezt a népzenehez tapadó munkásságot helyesen tudjuk értékelni, rá kell mutatnunk művészetének sajátos jellegére. Ő nem önmagát keresi műveiben, önkifejezését nem belső világának mélységeivel, belülről való kitarulkozással valósítja meg, mint a lírikus Bartók. Ő epikus. Ez nem azt jelenti, hogy nincsenek sajátos hangulatai, műveinek nincs „lírása” — enélkül nem is lehetne művész. Hanem jelenti azt, hogy invenciója szeret külső dolgokhoz tapadni: nem a megnyilatkozni akaró belső világ keresi a kifejezési lehetőséget, néha külső elemek felhasználásával is, mint Bartóknál, hanem a külső dolgok keltik fel benne az élményt: szöveg, téma, stílushagyomány, a hagyománnyal humanizált paraszti világ. Ezért tudta magát annyira átadni a népzenenek, és ezért van, hogy eredeti alkotásaiban is a legnagyobb részt a szöveges művek teszik ki: dalok, kórusok és nagyzenekari kórusművek.

Hogy mennyire van „lírása” is az epikus természetű alkotónak, legjobban dalai mutatják. Schuberten kívül nincs még egy zeneszerző, aki annyira par excellence dalköltő lenne, mint ő. Mintegy negyven eredeti dala mind a leggazdagabb dallaminvenció, mély líra és költői fantázia terméke. Nemesveretű melodikája külön hang a dalirodalomban. Ez a melodika is, mint egész vokális zenei nyelve a kórusok szólamainak énekszerűségétől a „Psalmus” szólójának deklamációjáig annak az új vokális stílusnak eredménye, amit Kodály Bartókkal együtt a népdalból alakított ki saját egyéniségének megfelelő művészi stílusban. Műzenei melodika ez — a népdal stílusának visszfénye művészi síkon. Egyúttal szinte magától értetődő, hogy mind nála, mind Bartóknál ez a melodika, ez a deklamáció a nyelv szelleméből fakad. Egy hosszú, idegen szellemű korszak után újra visszahelyezi jogaiba a nyelvet. Ebben olyan a jelentősége számunkra, mint Wagneré a német nyelv számára.

Aki annyira vokális szerző, mint Kodály, az szükségszerűen jutott el a kórusművészet megújításához. Munkássága ezen a téren a leggazdagabb, és művészetének ezt a részét művelik hazájában legszélesebb tömegek. Ő maga is, úgy látszik, ebben érezte magát leginkább otthon, azért tért vissza hozzá újra meg újra, ezért művelte minden elképzelhető fajtáját: 2—3 szólamú kis gyerekkarokat, énekgyakorlatokat és 6—8 szólamú világi és egyházi kórust, eredeti témájút vagy népdalfeldolgozást kiapadhatatlan változatosságban. A 16. század nagy vokális kultúrájához kapcsolódik, nemcsak véletlen egyezés folytán, hanem tudatosan is. Népdalból kiművelt s a magyar nyelv szellemének megfelelő, nemesen vokális melodika és a 16. század polifon kultúrája, szigorú szólamvezetése egyesült nála egy új kórusvirágzásban. Nyomában ma Magyarországon határozott vokális kultúra bontakozott ki világi és egyházi műfajokban egyaránt. S itt ragadhatjuk meg Kodály egyéniségének egy másik vonását, amely

messze túllép az alkotóművészetén, de ami alkotó munkásságára annyira visszahatott. Ez a kóruskultúra nála a művészi irányon túl egyúttal kulturális-szociális fegyver is volt, egy nagyvonalú művelődéspolitikai terv eszköze. Evvel akart széles néprétegeket bevezetni a zenei műveltségbe, elvinni a magas művészi alkotások megértéséig és megszeretéséig. Nem győzte hangoztatni, hogy az énekhang, a kóruséneklés a legszegényebbeknek is rendelkezésre áll, valamint azokban is művészi élményre ad alkalmat, akiknek hangszerjártékra nincs tehetsége. Így azok is részt vehetnek magas rendű zene megszólaltatásában, a zenélés örömeiben, akik máskülönben csak nehezen vagy sohasem jutnának hozzá. Ezért áldozott annyi időt és gondot az iskolai énektanításra, a kottaismeret közkinccsé tételére, ezért írt annyi iskolai énekgyakorlatot a biciniától a négyszólamú kartételekig. Az a közösségi gond, amely több nagy alkotót késztetett arra, hogy megkönnyítse az utat a hangszert tanuló gyermekek számára saját koruk zenéjéhez — gondoljunk Bach kétszólamú invencióira vagy Schumann gyermekdarabjaira, hogy csak a legfeltűnőbbeket említsük — az Kodálynál sokkal nagyobb arányokban jelentkezett. Ő az egész nemzetet akarta kivezetni a zenei műveletlenségéből és eljuttatni a magas művészet nagy élményéhez. Hogy azután ebből a nemzeti hiányérzetből fakadó és nemzetre szabott mozgalomból világmozgalom és világsiker született, az csak azt igazolja, hogy ami egy nemzet előbbrevitelére alkalmas, az általános emberi érték és más nemzetnek is használható; vagy fordítva: csak az visz előbbre egy nemzetet a fejlődésben, ami összeméri vonatkozásban is értékét.

Kizárólag művészi célú kórusműveiben nagy stílusgazdagsággal találkozunk. Ezen a modern szempontból járatlan úton sokféle lehetőséget próbált ki, sokféle irányban indult el, és szinte minden úton eljutott a sikeres megoldáshoz, a végleges művészi eredményhez. A népdalfeldolgozásokat ezúttal figyelmen kívül hagyva, csak az eredeti témájúak közt is rendkívül nagy a változatosság: lírai hangulatú, színes hangzásokban gazdag, poetikus művek, mint az „Öregek”, a leheletfinom és festői „Norvég lányok”, átszellemült, természetfestő képek, mint az „Este”, áhítatos hangulatú „Tantum ergo”-k és „Ave Maria”-k, sejtelmes-titokzatos természethangulat a „Hegyi éjszakák”-ban váltakozik olyanokkal, mint az ódai szárnyalású „Liszt Ferenchez” és „Ének Szent István királyhoz”; és minden kórusművészetét betetőzi a megrázó motetta, a „Jézus és a kufárok”. Ebben a bibliai szövegrészekből maga válogatta képben is mintha megint a Psalmus lírája lobogna: a templomból kufárokat kiűző Jézusban saját szerepét élhette át a szerző.

Mindegyik mű más-más kórustechnikát, más jellegű szólamvezetést kívánt. Homofon-akkordikus jellegű az „Öregek” és részben az „Este”, ezek gazdag színskálájukkal, hangulatfestő akkordhangzásokkal hatnak. A Jézus és a kufárokban kavargó polifónia váltakozik nemes, lágy, majd haragtól felcsattanó szóló- és akkordrészekkel és elfojtott pianosuttogásokkal. De bármilyen jellegű a mű, abban mind megegyezik, még a homofon darabok is, hogy szólamvezetésük kóruszerű, könnyen énekelhető és önálló.

Egészen sajátos polifóniát alakított ki a népdalkórusokban. A népi dallam a feldolgozásban magától értetődően utolérhetetlenül kiemelkedik a többi szólam közül. Elképzelhetetlen, hogy három vagy akár csak még egy szólamban is vele egyenértékű dallamot lehessen szerepeltetni. Ilyenkor a többi szólamban egészen elütő jellegű, de önmagában teljesen szolisztikus kísérő dallamokat alkalmaz, gyakran szöveg nélkül, egy szótagra énekelve. A fölöttük kirajzolódó dallamhoz képest az összes többi kíséretnek számít, viszont önmagukban nézve önálló szólamvezetésű dallamok. Téma és „kíséret” egymáshoz képest úgy elválik, mint a homofóniában, a kísérő szólamok önálló dallamvezetése szerint azonban tökéletes a polifónia. Gondoljunk a „Karádi nóták” könyörgő betyárá-

nak jelenetére vagy a „Székely keserves” tengerzúgására és jajgató kíséretére. Erre a megoldásra a Psalmus szőlőját kísérő, jajgató női karban talált rá először. Itt a kétféle stílus előnye érvényesült: a polifónia énekszerű, önmagában is élvezhető szólamvezetése és a homofónia dallamot kiemelő, áttetsző világozása.

Mindaz a tudás, ami kóruskezelésében jelentkezik, s amit kórustapasztalataiból leszárt, legmagasabb fokon jelentkezik nagy zenekari-kórusműveiben, a „Psalmus”-ban és a „Te Deum”-ban. Különösen az utóbbi — Kodálynak talán legkiérettebb alkotása — mutatja kórusművészetét a legmagasabb fokon. A nemesveretű szólamok csodálatosan ívelő dallamvonala, hangfekvése olyan énekszerű, hogy éneklése szinte fizikai jólesést vált ki. A szakadatlanul áradó nemes ritmusokban egymás után változnak a megragadó képek: földre boruló tömeg könyörög ijedten, majd hatalmas angyalseregek zengik, hogy szent az Isten, majd hűvös csarnokok tárulnak ki, és a mártírok fehér, merev csoportja villan elő; misztikus pianissimókból hatalmas fokozással kitáruló forték, mintha csakugyan mennyei kapuk nyílnának meg. Az invenció nagyvonalúsága, a magasfokú technikai tudás és a gazdag költői fantázia a legnagyobb remekművek közé emeli.

A másik remekmű, a Psalmus már sokkal erősebben épül a szőlőénekes és a zenekar színeire és kifejezési lehetőségeire. De hatalmas kórustételek váltják fel időnként ezt a zenekar-kíséretes deklamációt. Egy-két korai énekkari műtől — az ifjúkori „Esté”-től, a „Két zoborvidéki népdal”-tól eltekintve — ekkor tört fel belőle először a nagyvonalú énekkari komponista, s alkotta meg egész életművének legjellemzőbb remekét.

Amikor egy mű hatása a folytonos emlékezésben sem veszít erejéből, amikor az újabb és újabb élmények mindig igazolják és gazdagítják bennünk élő emlékéit, amikor tudatára ébredünk annak, hogy a mű jelentősége bennünk az idő teltevel egyre növekszik, akkor válik az alkotás számunkra remekművé. Így nőtt meg bennünk a „Psalmus” eddigi élete folyamán.

Csalhatatlanul biztos indítással ragad meg mindjárt az első hangokban. Vad szenvedély viharzik föl a zenekarban, néhány ütemben hallatlan feszültség torlódik egymásra, aztán a hullámok hirtelen leomlanak, és várakozástól fűtött hangulat vezet át a mű valódi kezdetéhez; megszólal az énekkar. Egyszerre különös, rejtelmes világban vagyunk: ez a piano kórushang az emberentúli világból szól felénk. S ez a mindennapok feletti, különös hangulat megmarad akkor is, amikor a kórusháttérből kilép a zoltáros, és megkezdí énekét. A zenekar fűtött hangzásokkal kíséri: fojtott zsongással, nyugtalanul borzongó futamokkal vagy felcsapó kitörésekkel; az énekes pedig könyörög, vádol, retteg és átkozódik. Kinek nevében teszi, Kodályéban vagy az egész magyarságéban? Mind a kettőben. Amint a 16. századi költő is azonosult a zoltáros szavaival, Kodály is magáénak érezhette — néhány évvel a 20-as évek meghurcoltatásai után — az olyan panaszokat, hogy „Egész ez város rakva haraggal... Innét én régen elfutottam volna... Hogysem mint azok között lakozom, kik igazságot nem hagynak szólanom.”. Még inkább képzelhette ezeket a szavakat egy nemzetét ostromozó próféta ajkára, aki egész nemzete nevében támad rá kora bűnös társadalmára.

A szavak, a panasz, az indulathullámozás mélyen emberi; mégis megmarad valami álomszerű távolságban, valami költői emelkedettségben. Az ének nemes vonala, az akkordok zsúfolt hangulata mindig megtartja valóságfölötti lebegésében.

Az indulatok pedig egyre magasabbra csapnak, egyre fojtottabb pianok ellentéte feszül a kitörésben. A sejtelmes kórustéma is egyre sodróbb lendülettel kereng közelebb a fokozások tetőpontjain. Utoljára hatalmas több szó-

lamú tételben tornyosul föl, amely háborogva, föl-fölcsapó hullámokban nyugszik el; végül már együtt jajgat a kórus az énekeskel: „Én pedig, Uram, Hozzad kiáltok... Az ellenségtől Mert én igen tartok!” Azután az utolsó legnagyobb fokozás előtt még egyszer egy lélegzetelállító, nagy ívű pianófohász-kodás égi fényű hárfahangzatok fölött, hogy utána dobok és harsonák közt annál magasabbra csapjon az ének: „Igaz vagy Uram!” Mindent betetőz az eget ostromló, több szólamú összkar, míg egyszerre megjelenik a harsogó zenekarban a bevezetés ismert szólama, s mint varázsütésre, leomlanak a hullámok, és megint sejtelmes távolságból hangzik a kezdő ének. Mind jobban halkul, s lassan beletűnik a végtelenbe. Az égi kapuk bezárultak, az álomkép eltűnik szemünk elől. A klasszikus mű csodáját éltük át: egy örökkévaló világ képe tűnt fel, aminek emléke továbbkísér a mű elhangzása után is.

Művészi alkotások közt ritkaság az olyan, amely hiánytalanul képviseli alkotóját; még kevesebb az olyan, amely egész nemzet művészetét egymaga képviselheti. A Divina Commedia, a Hamlet, a Faust, a Bűn és bűnhődés ilyen alkotás. A gazdag magyar irodalomból nem tudnánk olyan művet említeni, amely egymagában kiállhatna az egész nevében. Mindig művek sorozatát szedjük össze gondolatban, amelyek kiegészítik, magyarázzák egymást. Egyedül a fiatal magyar zeneművészet hozott létre olyan művet, amely sűrítve reprezentálhatja, bármilyen nagy remekművek sorakoznak is fel mellette. A „Psalmus” a magyar zenének egyszeri, sűrített pillanata.

Ez az egyéni és közösségi lírai remekmű lezárás is, új út megnyitása is egyidejűleg. Mint nagyszabású kóruskompozíció, elindítója annak az alkotássorozatnak, amit eddig oly részletesen elemeztünk, a kórus szerzeményeknek, hogy a jelen alkalom szellemének megfelelően, de Kodály sajátos alkotói egyéniségének szellemében is adjunk kiemelt jelentőséget munkássága e részének. De azért tekintsünk is vissza, illetve tekintsük egészében is át ezt az alkotó tevékenységet. Mert mindaz, amit az epikus és vokális alkotójellegről mondtunk, csak egy bizonyos idő után kerül felszínre, tudatosodik és lesz majdnem egyeduralgó életművében. A három korszak közül, amelyet életpályájában megállapíthatunk, az első a hangszeres zene és a líra túlsúlyát mutatja. Még hozzá a leglíraibb műfajban, a kamarazenében. Két vonósnégyese, a triószere-nád, a maga nemében egyedülálló, nagyszerű cselló-szólószonáta, a gordonkazonzongora darabok jelzik ezt a korszakot, amely a végén méltóképpen zárul a Psalmussal. De hogy az átváltás mennyire tudatos volt Kodályban, igazolja az az 1932-ből való megnyilatkozása, hogy 50 évesen „illik szög-re akasztani a lírát”. Vagyis pontosan tudta, hogy amit a Psalmusban és azóta tett, az nem az egyéni kitárulkozás, hanem a közösségnek magát átadó, abból táplálkozó epikus műve. A következő korszakban, 1932-ig, a „Székely fonó”-ig kizárólag népdaltémájú, illetve népdalnak szentelt műveket írt. S amikor a legnagyobb megoldásban mindezt megkoronázta, mintha befejezettnek érezte volna ezt a feladatát, azontúl újra ír egyéni leleményű műveket is, de már vegyesen népdaltémájúakkal: „Concerto”-t, Szimfóniát és Páva-variációkat egymás mellett. 1923-ig líra, 1923–1932-ig kizárólag epika, azontúl haláláig líra és epika jellemzi munkásságát.

Ebből az életműből az európai modern zenének egyik legmarkánsabb egyénisége bontakozik ki. Ő járta a legkülönböztettebb pályát kortársai között. Még a hozzá legközelebb álló Bartóktól is lényeges különbségek választják el; úgy-szólván csak az alap közös, a magyar népzene, ami összeköti kettejüket és a klasszikus értelemben vett formai fegyver. Vagyis mindketten a forma és a közösségi humánus fegyelmét szegeznek szembe a széthulló kor szellemével. Míg Bartók az elementárisat, egyéniségét felszabadító újszerűségeket kereste, addig Kodály monumentálisra vágyó egyénisége a mélységet, az egészséges,

biztos alapot találta meg benne. Ő lényegében nem forradalmár, még ha indulásakor új utak keresése és fölfedezése nélkül nem is lehetett volna igazi művészetet teremteni. De az ő egyénisége a leszűrtséget, a befejezettséget kívánta. Már ezért is, meg művészete főként vokális jellege miatt is tartózkodóbb a harmóniai újítások terén. Ebben is, mint hangszerelő művészetében, inkább az eredmények összefoglalása, a letisztulás jellemzi, semmint folytonos kutatás új lehetőségek után.

Monumentális formateremtés, letisztulás, tartalmi mélység, technikai eszközben válogatás, leszűrtség együtt: jelenti a *klasszikust*.

Nekünk, magyaroknak pedig, akiknek egész életművét szentelte, a sajátos nemzeti génuszt.

BÁRDOS LAJOS

Sajtóhibák a Kodály-kórusokban (I.)

I). Gyermek- és nőikarok

„Nincsen kóta hiba nélkül” — szól a közmondás. De ne nyugodjunk bele! Javítsuk, amit tudunk. Jobb későn, mint soha.

Most nem teszem szóvá a zeneileg nem értelemzavaró hibákat: szövegbeli írásjeleket stb. Legföljebb a művek *címeivel* teszek kivételt, mert azok műsorba, ismertetésbe, stb. kerülhetnek. De ne kerüljenek oda hibás alakban! Ezzel tartozunk a *nyelvvédő* Kodály emlékének is.

A karműveket címük ábécé-rendjében veszem sorra, elől az 1972-es „jubiléumi” kiadás lapszámával.

A szabadság himnusza

— (260) A második ütemben eredetileg így volt: Ma *diadal vár*. De ez a pontozott ritmus miatt *díű*-adalnak hangzott. Kodály elfogadta javaslatomat: Ma *győzelem vár*. Akárhogy van nyomtatva, énekeljük így. Mindkét letétben.

A 150. genfi zsoltár

- (80) Az ütemmutató négynegyedes C jel mindhárom szólam élén függőlegesen áthúzandó. *Alla breve* félkottákról van szó!
- (83) A 76. ütemben a témára utaló szövegátlátozás az altból törlendő és a középszólamba helyezendő (*Dí-csér*).
- (83) Aláhúzendó a középszólam 70—72. ütembeli magyar szövege: *És ti lelkes állatok*. Ezt a kiemelést ne nyomja el a felső szólam! Ott is *forte* jel áll ugyan, de ez szerényebb legyen, mint a két alsó szólam.

Ave Maria

- (76) A 47. ütemben az alt is *forte* lépjen be! Sőt, mivel a két felső szólam itt könnyen túlsúlyba kerül, az alt megközelítheti a *ff* zengést is.
- (76) A mű utolsó sorának elején pótlendő az alt *p* jele. De itt is olyan tartása legyen a mély szólamnak, hogy elbírja maga fölött a másik hármát.

Arva vagyok

- (192) A 42. ütem altjának félkottája megpontosozandó! — Az előbbi tételhez fűzött tanács persze itt is, és minden hasonló esetben érvényes: a legalsó szólamnak legyen olyan ereje, hogy maga fölött hordozhassa a teljes hangépítményt. Szánalmas hallgatni, amikor 44 szoprán és 22 mezzo súlyát 11 altnak kell vézna vállán viselnie! A S:M:A szólamarányra jó tanácsot ad az isaszegi népdal első sora:

Tizenkettő, tizenhárom, tizennégy,
Barna kislány, ilyen későn hová még?
(— *Elmegyek a koncertre, a szopránba,*
Elnyomni a nyamvadt altot csudára!)

Cigánysirató

- (135) Nem sajtóhiba, csak tanács és kérés: ne legyen *szúúúszkiri!* Hanem rövid *u-val* és jól megszisszentett *sz* hangzóval: *szusszkiri!* Ahogy Borus Endre fiai énekelték a feledhetetlen bemutatón...

Csalfa sugár

- (46) A 7. ütemben *nem sajtóhiba* a 'sohajts' szónak rövid o-betűs alakja! Arany János úgy írta. Kodály a szoprán ritmusát is ehhez igazította. Hogy aztán a következő taktusban a mély szólamok hosszú ó-val éneklék, az csak olyan szövegváltozat, amilyennel a kísérő szólamokban máskor is él a szerző.

Esti dal

- (49) A 29. szólam *f* és *h* hangjai rossz helyen állnak. Egy nyolcaddal jobbra tolandók, a felső szólam szinkópált *g* negyedhangjának felező idejére;

Fancy

- A Shakespeare-dal címe alatt nem ártana feltüntetni:
(a Velencei kalmár III,2-ből)

Hajnövesztő

- (119) Zavaró a 24. ütem kottaképe. A felső szólam *cisz*-ét kissé jobbra kell tolnunk. Nem egyszerre szólal meg a két alsó szólam *én* szótagjával, hanem egy tizenhatoddal később: